

BANKOWOŚĆ

PODSTAWOWE ZAGADNIENIA

PIOTR NICZYPORUK • ANIELA TALECKA

BANKOWOŚĆ

PODSTAWOWE ZAGADNIENIA

Temida2

Białystok 2011

© Copyright by Temida 2
Białystok 2011

Rada Programowa Wydawnictwa Temida 2:

Leonard Etel, Marian Grzybowski, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kosikowski, Adam Lityński, Emil Pływaczewski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruśkowski, Walerian Sanetra, Halina Święczkowska, Bogdan Wierzbicki

Redaktor naukowy wydawnictwa:

Halina Święczkowska

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978-83-62813-08-7

Recenzent:

Cezary Kosikowski

Opracowanie graficzne i typograficzne:

Andrzej Polech

Projekt okładki:

Andrzej Polech

Redakcja techniczna:

Jerzy Banasiuk

Korekta:

Bogumiła Manciewicz

Wydawca: Temida 2

Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa i Wydziału Administracji
w Siedlcach Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13

ROZDZIAŁ I

BANKI I SYSTEM BANKOWY

1. Początki rozwoju bankowości i banków	17
2. Istota banku i instytucji kredytowej	22
3. Bank jako pośrednik finansowy	25
4. Bank jako instytucja zaufania publicznego	29
5. Funkcje banków w gospodarce rynkowej	32
6. Pojęcie i struktura systemu bankowego	36
7. Czynniki kształtujące współczesne systemy bankowe	37
8. Cechy współczesnych systemów bankowych – rodzaje banków operacyjnych	39

ROZDZIAŁ II

BANKI NA RYNKU FINANSOWYM I STABILNOŚĆ FINANSOWA

1. Istota systemu finansowego	43
2. Rodzaje rynków finansowych	45
3. Modele systemu finansowego	48
4. Banki a inni uczestnicy rynku finansowego	50
5. Innowacje finansowe	54
6. Konkurencja na rynku bankowym	58
7. Integracja podmiotów rynku finansowego	64
8. Stabilność rynków i kryzysy finansowe	69
8.1. Stabilność finansowa i przyczyny jej utraty	69
8.2. Ryzyko systemowe i kryzysy finansowe	71

ROZDZIAŁ III
BEZPIECZEŃSTWO SYSTEMU BANKOWEGO

1. Sieć bezpieczeństwa finansowego (<i>financial safety net</i>)	75
2. Regulacje działalności bankowej	77
2.1. Przyczyny regulacji	77
2.2. Prawo bankowe	79
2.3. Rodzaje regulacji w prawie bankowym	81
2.4. Tajemnica bankowa	83
3. Nadzór nad bankami (nadzór bankowy)	88
3.1. Pojęcie, cechy i cele nadzoru	88
3.2. Zadania i funkcje nadzoru	90
3.3. Modele nadzoru bankowego	92
3.4. Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego	93
3.5. Nowy Europejski System Nadzoru Finansowego	95
3.6. Komisja Nadzoru Finansowego – nadzór nad bankami w Polsce	100
4. Systemy gwarantowania depozytów	102
4.1. Powody utworzenia systemów gwarantowania	102
4.2. Działalność systemów gwarantowania	103
4.3. Bankowy Fundusz Gwarancyjny – instytucja gwarantująca depozyty w Polsce	106
5. Kryzysy bankowe i podejmowane działania na rzecz banków	111
6. Międzynarodowe bezpieczeństwo finansowe i kryzysy	114
6.1. Międzynarodowa i europejska współpraca	114
6.2. Bank Światowy (BŚ) i Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW)	118
6.3. Międzynarodowy kryzys finansowy XXI w. – ogólna charakterystyka	122

ROZDZIAŁ IV
BANKOWOŚĆ CENTRALNA

1. Bank centralny – geneza, cele i niezależność	125
2. Funkcje banku centralnego	128
3. Polityka pieniężna banku centralnego	129
3.1. Istota i cele polityki pieniężnej	129
3.2. Stopy procentowe banku centralnego	130

3.3. Instrumenty polityki pieniężnej	133
4. Bank centralny jako podmiot sieci bezpieczeństwa.....	137
5. Europejski System Banków Centralnych (ESBC).....	140
5.1. Struktura i zadania	140
5.2. Organy EBC.....	142
5.3. Polityka pieniężna EBC.....	144
6. Narodowy Bank Polski	146
6.1. Zadania i organy	146
6.2. Polityka pieniężna NBP	148

ROZDZIAŁ V

BANKOWOŚĆ KOMERCYJNA – RODZAJE AKTYWNOŚCI

1. Banki komercyjne – cele banku i interesariusze.....	155
2. Bankowość uniwersalna.....	158
2.1. Zakres działalności i organizacja banku	158
2.2. Usługi bankowości uniwersalnej według polskiego prawa bankowego.....	160
2.3. Struktura banków w Polsce.....	163
3. Bankowość inwestycyjna.....	166
4. Bankowość hipoteczna.....	170
4.1. Istota bankowości hipotecznej	170
4.2. Bankowość hipoteczna w Polsce	174
5. Bankowość międzynarodowa	177
6. Bankowość detaliczna i korporacyjna	180
6.1. Klienci banków	180
6.2. Bankowość korporacyjna.....	183
6.3. Bankowość detaliczna.....	186
6.4. Bankowość klientów zamożnych – <i>private banking</i> i <i>wealth management</i> ...	189

ROZDZIAŁ VI

BANKOWOŚĆ ELEKTRONICZNA

1. Istota bankowości elektronicznej i jej zastosowanie	193
2. Bankowość elektroniczna jako kanał dystrybucji usług	197

3. Bankowość terminalowa – bankomaty	199
4. Bankowość telefoniczna	202
5. Bankowość modemowa – <i>home banking, corporate banking</i>	204
6. Bankowość internetowa i bankowość telewizyjna	206
6.1. Charakterystyka bankowości internetowej i telewizyjnej	206
6.2. Fazy rozwoju i modele organizacyjne bankowości internetowej	208
6.3. Rozwój bankowości internetowej w Polsce.....	212
6.4. Bariery ograniczające bankowość internetową.....	213
7. Regulacje prawne bankowości elektronicznej w Polsce.....	215

ROZDZIAŁ VII

RACHUNKI BANKOWE I USŁUGI DEPOZYTOWE

1. Usługi, czynności i operacje bankowe.....	219
2. Istota rachunku bankowego i podstawowe funkcje	224
3. Umowa rachunku bankowego.....	226
4. Usługi depozytowe – wkłady pieniężne	228
5. Rachunki bankowe dla przedsiębiorstw i jednostek samorządu terytorialnego	230
6. Rachunki i wkłady oszczędnościowe gospodarstw domowych.....	233
7. Rozwój rachunków i depozytów w Polsce	238

ROZDZIAŁ VIII

BANKOWE USŁUGI ROZLICZEŃ PIENIĘŻNYCH

1. Istota i formy rozliczeń pieniężnych.....	243
2. Tradycyjne bezgotówkowe instrumenty płatnicze.....	245
3. Elektroniczne instrumenty płatnicze.....	248
3.1 Karty płatnicze.....	248
3.2. Pieniądz elektroniczny	251
3.3. Podstawowe uregulowania prawne kart płatniczych w Polsce.....	254
4. Rozwój bezgotówkowego obrotu płatniczego w Polsce.....	257
5. Międzybankowe systemy płatności	261

ROZDZIAŁ IX

USŁUGI KREDYTOWE I INNE USŁUGI OBARCZONE RYZYKIEM KREDYTOWYM

1. Istota kredytu bankowego i pożyczki	267
2. Regulacje prawne działalności kredytowej.....	270
3. Umowa kredytowa – podstawa stosunków kredytowych.....	272
4. Klasyfikacja kredytów bankowych	277
5. Kredyty udzielane przedsiębiorstwom.....	279
6. Kredyty udzielane gospodarstwom domowym.....	283
7. Rozwój kredytów w Polsce dla sektora niefinansowego	287
8. Usługi alternatywne w stosunku do kredytów	291
9. Gwarancje i poręczenia bankowe	295

ROZDZIAŁ X

POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ BANKÓW

1. Istota usług związanych z emisją i obrotem instrumentami finansowymi.....	299
2. Usługi banków w bezpośrednim finansowaniu przedsięwzięć gospodarczych.....	302
3. Sekurytyzacja – nowy sposób finansowania działalności.....	305
4. Instrumenty pochodne.....	309
5. Emisja bankowych papierów dłużnych	315
6. Bankowe inwestycje w papiery wartościowe	317
7. Operacje na rynku międzybankowym	320

ROZDZIAŁ XI

RYZYKO W DZIAŁALNOŚCI BANKÓW KOMERCYJNYCH

1. Rodzaje ryzyka bankowego	323
2. Istota i etapy zarządzania ryzykiem bankowym	327
3. Podział działalności banków z punktu zarządzania ryzykiem.....	329
4. Sposoby sterowania ryzykiem bankowym.....	333
5. Pomiar adekwatności kapitałowej banków – Nowa Umowa Kapitałowa (NUK) ..	338

ROZDZIAŁ XII
ZARZĄDZANIE RYZYKIEM KREDYTOWYM

1. Ryzyko kredytowe pojedyncze i łączne oraz metody ich pomiaru.....	343
2. Narzędzia minimalizacji ryzyka kredytowego.....	346
3. Zdolność kredytowa – podstawowy wymóg kredytowania i metody oceny	349
4. Ocena zdolności kredytowej klientów indywidualnych	352
5. Zdolność kredytowa podmiotu gospodarczego	354
6. Prawne formy zabezpieczenia wierzytelności banku	356
6.1. Istota i rodzaje prawnych zabezpieczeń.....	356
6.2. Zabezpieczenia osobiste	358
6.3. Zabezpieczenia rzeczowe	363
6.4. Wybór formy zabezpieczenia oraz jego wartość	367

ROZDZIAŁ XIII
PODSTAWOWE ELEMENTY SYTUACJI FINANSOWEJ BANKÓW

1. Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji.....	371
2. Bilans banku komercyjnego – istota i struktura.....	373
3. Zobowiązania pozabilansowe	380
4. Kapitały własne – rodzaje i funkcje.....	382
5. Rezerwy celowe banków komercyjnych	386
5.1. Istota i funkcje rezerw celowych	386
5.2. Regulacje prawne tworzenia rezerw w Polsce.....	388
6. Wyniki finansowe banków – rachunek zysków i strat.....	390
6.1. Podstawowe przychody i koszty banków	390
6.2. Zysk i wskaźniki rentowności.....	393
6.3. Rachunek zysków i strat oraz rentowność banków w Polsce.....	395
7. Aspekty finansowe ryzyka bankowego.....	397
7.1. Jakość portfela kredytowego banków komercyjnych.....	397
7.2. Adekwatność kapitałowa banków w Polsce	400
Zakończenie	403
Literatura	407

WYKAZ SKRÓTÓW

ABS	– asset backed securities
ALM	– asset liability management
BGF	– Bankowy Fundusz Gwarancyjny
BŚ	– Bank Światowy
CBA	– Centralne Biuro Antykorupcyjne
CDO	– callateralizad debt obligations
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz. Urz. NBP	– Dziennik Urzędowy Narodowego Banku Polskiego
EAD	– Exposure At Default
EBC	– Europejski Bank Centralny
EBOR	– Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju
ERRS	– Europejska Rada ds. Ryzyka Systemowego
ESBC	– Europejski System Banków Centralnych
ESNF	– Europejski Systemu Nadzoru Finansowego
EUNB	– Europejski Urząd Nadzoru Bankowego
FED	– System Rezerwy Federalnej
FOŚG	– fundusz ochrony środków gwarantowanych
GINB	– Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego
jst	– jednostka samorządu terytorialnego
KBC	– krajowe banki centralne
KEONB	– Komitet Europejskich Organów Nadzoru Bankowego
KIR SA	– Krajowa Izba Rozliczeniowa S.A.
KNB	– Komisja Nadzoru Bankowego
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
KPD	– Krótkoterminowe papiery dłużne
KWIT	– komercyjny weksel inwestycyjno-terminowy
LGD	– Loss Given Default
LIBID	– London Interbank Bid Rate
LIBOR	– London Interbank Offered Rate
MBS	– mortgage backed securities

MFW	– Międzynarodowy Fundusz Walutowy
MSP	– małe i średnie przedsiębiorstwa
NBP	– Narodowy Bank Polski
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NUK	– Nowa Umowa Kapitałowa
OECD	– Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OTC	– over the counter
PKB	– produkt krajowy brutto
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
ROR	– rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy
RPP	– Rada Polityki Pieniężnej
RSF	– Rada Stabilności Finansowej
SPV	– Special Purpose Vehicle
UE	– Unia Europejska
UGiW	– Unia Gospodarcza i Walutowa
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WIBID	– Warsaw Interbank Bid Rate
WIBOR	– Warsaw Interbank Offered Rate
WIK	– weksle inwestycyjno-komercyjne

WSTĘP

Współczesna bankowość ma głębokie korzenie historyczne, sięgające setek lat przed naszą erą, bowiem to bankierzy byli pierwszymi pośrednikami finansowymi, którzy oprócz wymiany waluty zajmowali się również przechowywaniem pieniędzy i udzielaniem pożyczek. Istnienie banków jako pośredników finansowych wynika z faktu, że oszczędzający i pożyczkobiorcy mają różne wymagania, a banki mogą im sprostać poprzez dokonanie transformacji wielkości, terminów i ryzyka. Choć współcześnie banki są nadal pośrednikami finansowymi, to jednak w ich działalności usługowej nastąpiły diametralne zmiany, zachodzące pod wpływem rozwoju postępu technicznego w skali gospodarki światowej, jak i poszczególnych krajów, które wywierają istotny wpływ na różne dziedziny życia gospodarczego, w tym również na banki oraz zachowania i potrzeby klientów. Powoduje to rozwój nowych usług finansowych, nowych kanałów ich dystrybucji oraz nowych metod zarządzania bankami.

Aktualnie w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej obserwuje się spadek klasycznej bankowości depozytowo–kredytowej na rzecz rozwoju innowacji finansowych w warunkach wzmożonej konkurencji na rynku usług finansowych nie tylko między bankami, ale także innymi instytucjami finansowymi i niefinansowymi. Wzrasta podaż usług będących substytutami tradycyjnych usług bankowych. Skomplikowane usługi współczesnego banku można traktować jako rozwinięcie tradycyjnych funkcji bankowych: depozytowo–rozliczeniowych i kredytowych. Są one następstwem zmian zachodzących w otoczeniu ekonomicznym banków, w popycie i zachowaniach klientów, a także rozwoju nowoczesnych technologii informatycznych. Nowe produkty bankowe niosą ze sobą nowe rodzaje ryzyka zarówno dla banków, jak i ich klientów. Jednak banki od zarania dziejów opierają swą działalność na zaufaniu klientów. Ważną więc kwestią jest utrzymywanie zaufania przez same banki oraz przez odpowiednie instytucje i podejmowane regulacje prawne, które w warunkach wysokiego ryzyka rynkowego zapewnią funkcjonowanie banków jako instytucji zaufania publicznego.

Celem publikacji jest przedstawienie najważniejszych rodzajów aktywności współczesnych banków i wynikających na tym tle nowych problemów i wyzwań stojących przed nimi, jak i całym systemem finansowym.

Podręcznik zawiera podstawowe informacje dotyczące szeroko pojętej działalności bankowej oraz wskazuje na praktyczne możliwości korzystania z tych usług, wychodząc od obszarów tradycyjnej bankowości, a kończąc na nowoczesnych produktach bankowych generujących wysokie ryzyko, którego skutki odczuwają zarówno banki, klienci, jak i cała gospodarka. W czasach międzynarodowego kryzysu finansowego, integracji bankowości europejskiej oraz w związku z przystąpieniem Polski do UE kluczowym problemem i wyzwaniem jest bezpieczeństwo banków i stabilność finansowa. Przedstawiono również problematykę zarządzania ryzykiem bankowym, bowiem od właściwego zarządzania zależy stabilność systemu bankowego. Ponadto zachodzące procesy finansowe wymagają sprawnego systemu sprawozdawczości bankowej o różnym poziomie i stopniu szczegółowości informacji, które są niezbędne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych, stąd też ukazano podstawowe elementy sytuacji finansowej banków. Większość zagadnień pokazano w oparciu o polski system bankowy na tle rozwiązań unijnych a także wzbogacono je wybranymi elementami bankowości międzynarodowej. Złożoność usług bankowych i zachodzących procesów zarówno w bankach, jak i ich otoczeniu, wymaga ciągłej aktualizacji wiedzy z zakresu interpretacji prowadzonej działalności bankowej i jej skutków oddziaływania.

W Polsce dotychczas wydano bardzo wiele podręczników z zakresu bankowości. Są one adresowane przede wszystkim do studentów kierunków ekonomicznych. Część z nich ujmuje zagadnienie bankowości w szerszych granicach przedmiotowych, a więc finansów. Wynika to z faktu, że bankowość to przede wszystkim dziedzina wykładana na studiach ekonomicznych, a wybrane jej zagadnienia są dodatkowo wprowadzane do programów studiów jako monograficzne wykłady specjalizacyjne. Ponadto na rynku księgarskim są dostępne podręczniki akademickie poświęcone problematyce prawa bankowego, prawa rynku finansowego czy finansów publicznych i prawa finansowego. Obecnie zostały utworzone nowe kierunki studiów jak europeistyka czy prawno-ekonomiczny. W tej sytuacji, zdaniem autorów, zaistniała potrzeba opracowania podręcznika dotyczącego bankowości, który połączy w sobie elementy prawne i ekonomiczne.

Publikacja składa się z trzynastu rozdziałów i zawiera nie tylko omówienie podstawowych zagadnień ekonomiczno-prawnych bankowości z punktu teoretycznego, ale również starano się zilustrować je aspektami praktycznymi przyjętymi w polskim systemie bankowym bądź wynikającymi z jego rozwoju.

W dwóch pierwszych rozdziałach przedstawiono krótką informację o początkach bankowości i bankach wywodzących się z Grecji i starożytnego Rzymu oraz

wyjaśniono istotę i rolę banków i instytucji kredytowych, a także pojęcie i strukturę systemu bankowego. Ukazano banki na rynku finansowym oraz innych uczestników tego rynku, będących konkurentami banków, jak też integrującymi się z bankami.

W trzecim rozdziale zaprezentowano problematykę bezpieczeństwa systemu bankowego. Wychodząc od wyjaśnienia istoty sieci bezpieczeństwa finansowego (safety net) skupiono się na podstawowych regulacjach prawnych działalności bankowej oraz dwóch specjalnie powołanych instytucjach dbających o bezpieczeństwo, a więc nadzorze nad bankami i systemie gwarantowania depozytów.

Czwarty rozdział poświęcono ogólnej charakterystyce, funkcjom banku centralnego i jego niezależności jako podmiotu odpowiedzialnego za realizację polityki pieniężnej oraz stabilność systemu bankowego. W rozdziale tym skoncentrowano się głównie na polityce pieniężnej i omówiono cele i instrumenty wykorzystywane przez banki w jej realizacji, a także działania podejmowane przez bank centralny jako podmiot sieci bezpieczeństwa.

W rozdziale piątym i szóstym scharakteryzowano współczesne banki komercyjne ukazując podstawowe rodzaje aktywności, a więc usługi bankowości uniwersalnej, inwestycyjnej, hipotecznej, międzynarodowej, czy też w podziale na klientów (bankowość korporacyjną, detaliczną i usługi dla klientów najzamożniejszych). Ukazano również nowe usługi finansowe oraz nowe kanały dystrybucji, a więc usługi bankowości elektronicznej.

Kolejne cztery rozdziały poświęcono charakterystyce podstawowych usług z ukazaniem ich rozwoju w polskim systemie bankowym. Biorąc pod uwagę, że jedną z podstawowych zasad gospodarki rynkowej jest zasada swobody kształtowania umów, a jednocześnie to, że bank jest instytucją zaufania publicznego, przy charakteryzowaniu poszczególnych rodzajów usług starano się ukazać regulacje prawne wprowadzane w polskim ustawodawstwie na tle przyjmowanych rozwiązań unijnych. W pierwszej kolejności scharakteryzowano rachunki bankowe, które stanowią podstawę nawiązania współpracy banku z klientami i jednocześnie świadczenia usług depozytowo-rozliczeniowych. Starano się ukazać tradycyjne instrumenty rozliczeniowe, jak również nowe produkty, takie jak elektroniczne instrumenty płatnicze (karty płatnicze, pieniądź elektroniczny) oraz międzybankowe systemy płatności stosowane w rozliczeniach krajowych i zagranicznych. Ponadto przedstawiono podstawowe wiadomości o usługach finansujących potrzeby klientów, a obciążone ryzykiem kredytowym, a więc kredyty, leasing, factoring i gwarancje bankowe. Omówiono też nowe formy finansowania w drodze emisji dłużnych papierów wartościowych i sekurytyzacji oraz operacji związanych z instrumentami pochodnymi.

W rozdziałach jedenastym i dwunastym przedstawiono podstawowe problemy zarządzania ryzykiem bankowym, które jest jedną z funkcji współczesnych ban-

ków komercyjnych. Ponadto scharakteryzowano Nową Umowę Kapitałową (NUK) jako podstawowe narzędzie zarządzania ryzykiem bankowym. Z uwagi na kluczowe znaczenie ryzyka kredytowego w funkcjonowaniu banków przedstawiono narzędzia minimalizacji tego ryzyka.

Ostatni rozdział zawiera omówienie kluczowych problemów sytuacji finansowej banków, a więc sprawozdawczości bankowej i wybranych wskaźników finansowych. Ukazano w nim bilans banku i rachunek zysków i strat oraz charakterystykę i funkcje kapitałów własnych banków, jak i system rezerw celowych.

Niniejsza publikacja jest podręcznikiem akademickim adresowanym przede wszystkim do studentów kierunków ekonomicznych i prawnych, a w szczególności studentów międzywydziałowych studiów prawno-ekonomicznych. Może ona być wykorzystana również przez studentów innych kierunków, a także przez praktyków gospodarczych i klientów banków, jak również pracowników bankowych pragnących uzupełnić swą wiedzę z zakresu zachodzących zmian w przedmiocie działalności banku. Ponadto może być pomocą dydaktyczną dla słuchaczy studiów podyplomowych czy doktoranckich.

Prezentowany podręcznik nie wyczerpuje w pełni materii objętej tytułem. W rozumieniu autorów stanowi pewnego rodzaju podstawę do studiów nad bankowością a umieszczone w każdym rozdziale przypisy powinny okazać się przydatne przy pogłębianiu wiedzy i w procesie podnoszenia kwalifikacji.

Przy przygotowaniu tej publikacji autorzy oparli się nie tylko na polskim i zagranicznym dorobku naukowym z zakresu bankowości, prawa bankowego i prawa rynku finansowego, ale również wykorzystali swoje doświadczenia z zakresu pracy zawodowej. Problemy teoretyczne powiązano z obowiązującymi regulacjami prawnymi, a szczególnie ze wspólnotowym prawem finansowym oraz zilustrowano danymi według stanu na grudzień 2010 r.

Autorzy mają nadzieję, że przyjęta koncepcja i konstrukcja podręcznika spełni postawione przed nim cele i będą wdzięczni za ewentualne spostrzeżenia, uwagi i propozycje, które z pewnością zostaną wykorzystane w kolejnych lub podobnych opracowaniach z zakresu prawa bankowego czy bankowości.

Pragniemy serdecznie podziękować Panu Profesorowi zw. dr. hab. Cezaremu Kosikowskiemu za wnikliwą recenzję podręcznika. Zawarte w niej cenne spostrzeżenia i uwagi staraliśmy się w pełni wykorzystać w przygotowaniu publikacji do druku.